

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА СПОРТ У БІЛЬШОВИЦЬКІЙ ПРОГРАМІ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ЛЮДИНИ

Коляструк Ольга

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Анотації:

Актуальність теми дослідження. Вивчення історії радянської фізичної культури і спорту є достатньо новим і перспективним напрямом у сфері історичної науки. Аналіз цього сегменту державної політики СРСР дозволить краще зрозуміти не лише історію фізкультурного руху, а й соціально-політичні процеси, що відбувались у Радянському Союзі. Більшовицька програма радикальних перемін мала тотальний характер і стосувалась усіх сфер. Фізичну культуру радянська влада використувала як інструмент підтримки соціальної політики і виховання громадянсько-патріотичних настроїв суспільства. Вона стала обов'язковим складником трудової та воєнної підготовки. **Мета статті** – з'ясувати, як під впливом ідеології та політики більшовиків засади вільної фізичної культури і спорту були трансформовані у державницьку систему впливу на суспільство і маніпулювання громадськими настроями. **Методи.** Робота здійснена за допомогою методів історіографічного та джерелознавчого аналізу, культурної та візуальної антропології. **Результати роботи.** Фізична культура упродовж 1920-х рр. поступово була перетворена на потужний чинник формування нового суспільства і нової людини. Основою для цієї трансформації послужила система Загального Військового навчання (Всевобуч, 1918). Масові паради і марші фізкультурників організовували для потужного впливу на громадян країни, особливо на молодь. З цією метою активно використовували візуальні засоби (плакати, фотовиставки, кінострічки) й усну пропаганду (радіо, лекції, бесіди), а також періодичну пресу. Маргіналізація спорту припиняється наприкінці першої п'ятирічки, коли ідеал індивідуальних досягнень і рекордсменів утверджується в соціалістичному виробництві. **Висновки.** Система фізичного виховання в СРСР досягла ефективності у формуванні образу нової радянської людини – колективіста, патріота і захисника країни рад. Візуальна й усна пропаганда сприяли засвоєнню цього ідеалу більшістю суспільства.

Ключові слова:

фізична культура, Всевобуч, ідеологізація, фізичне здоров'я, військова підготовка, візуальна пропаганда

Physical culture and sports in the bolshevik programs of new human formation
Koliastruk Olga

Relevance of the research topic.

Studying the history of Soviet physical and culture sports is sufficiently new and promising direction in the field of historical science. Analysis of the USSR government policy in this area allows to understand not only the history of the physical culture movement, but also the socio-political processes that took place in Soviet Union. The Bolshevik program of radical changes was total in nature and concerned all spheres. And the Soviet government also used physical culture as a tool to support social policy and education of civic and patriotic sentiments of the society. It became a mandatory component of labour and military training. **The purpose of the article** is to find out how under the influence of Bolshevik ideology and policy, the principles of free physical culture and sports were transformed into a state system of influencing society and manipulating public sentiment. **Methods.** The work has been carried out using the methods of historiographical and source analysis, cultural and visual anthropology. **Research results.** Physical culture during the 1920s was gradually transformed into a powerful factor in the formation of a new society and a new man. The basis for this transformation was the system of General Military Training (Vsevobuch, 1918). Mass parades and marches of athletes were organized to have a powerful impact on citizens, especially young people. For this purpose, visual aids (posters, photo exhibitions, films) and oral propaganda (radio, lectures, conversations), as well as periodicals were actively used. The marginalization of sport ceased at the end of the first five-year plan when the idea of individual achievement and record-breakers was established in the socialist production.

Conclusions. The system of physical training in the USSR became effective in shaping the image of a new Soviet human – a collectivist, patriot, defender of the Soviet country. Visual and oral propaganda contributed to the perception of this ideal by the majority of the society.

physical culture, Vsevobuch, ideologization, physical health, military health, visual propaganda

Физическая культура и спорт в большевистской программе формирования нового человека
Коляструк Ольга

Актуальность темы исследования.

Изучение истории советской физической культуры спорта является в достаточной степени новым и перспективным направлением в области исторической науки. Анализ государственной политики СССР в этой сфере позволяет лучше понять не только историю физкультурного движения, но и социально-политические процессы, проходившие в Советском Союзе. Большевистская программа радикальных перемен носила тотальный характер и касалась всех сфер. Физическую культуру советская власть использовала как инструмент поддержки социальной политики и воспитания гражданско-патриотических настроений общества. Она стала обязательной составляющей трудовой и воєнної підготовки. **Цель статьи** – проследить, как под влиянием идеологии и политики большевиков основы свободы физкультуры и спорта трансформировались в государственную систему влияния на общество и манипуляции общественными настроениями. **Методы.** В работе использованы методы историографического и источниковедческого анализа, культурной и визуальной антропологии. **Результаты работы.** Физическая культура в течение 1920-х гг. превратилась в сильный фактор формирования нового общества и нового человека. Основой для этой трансформации послужила система Всеобщего военного образования (Всевобуча, 1918). Массовые парады и шествия физкультурников были организованы для мощного влияния на граждан страны, особенно на молодежь. С этой целью активно использовались визуальные средства (плакаты, фотовыставки, кинофильмы) и устная пропаганда (радио, лекции, беседы), а также периодика. Маргинализация спорта прекращается в конце первой пятилетки, когда идеал индивидуальных достижений и рекордсменов утверждается в социалистическом производстве.

Выводы. Система физвоспитания в СССР достигла эффективности в формировании образа нового советского человека – коллективиста, патриота и защитника страны советов. Визуальная и устная пропаганда содействовали усвоению этого идеала большинством общества.

физическая культура, Всевобуч, идеологизация, физическое здоровье, военная подготовка, визуальная пропаганда

Актуальність теми дослідження. Більшовики, захопивши владу, відразу започаткували програму радикальних змін, що згодом набула системності й тотального охопту та стосувалась усіх сфер – державного устрою, ідеології, економіки, культури, соціальної структури тощо. Її серцевиною при всіх масштабних економічних і політичних проектах була ідея виховання «нової

людини», ідеологічно стійкої та фізично витривалої. Ця ідея формування ідеального антропологічного взірця, з одного боку, була чинником радянської модернізації, а з іншого – безпосередньо корелювала з інструментальністю фізичної культури і спорту в організації і мобілізації суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історіографія «виковування» радянської людини надзвичайно різноманітна й численна. Вітчизняні та зарубіжні дослідники зосереджувалися переважно на питаннях трансформації політичної культури суспільства, світогляду й поведінки людей, врешті, їх психології й менталітету. Натомість сучасна соціокультурна антропологія все більше наполягає на аналізі тілесних характеристик радянського соціуму як виразних маркерів системи в цілому. Культурно-антропологічне вимірювання радянської історії вимагає їх вивчення й переосмислення. Ролі фізичної культури і спорту в радянській соціалізації присвятили свої праці вітчизняні дослідники О.О. Лях-Породько [7], Ю.О. Тимошенко [13, 14]. Серед зарубіжних авторів особливої уваги заслуговують праці Х.У. Гумбрехта [3], Б. Дубіна [4], М. О'Махоуні [8], Ш. Плаггенборга [10] тощо. Так, книга англійського історика мистецтв Майка О'Махоуні «Спорт в СРСР» являє собою міждисциплінарне дослідження, в якому мистецтвознавчий аспект сполучений з радянською історією спорту, культурною антропологією.

Мета статті – з'ясувати, як під впливом ідеології та політики більшовиків вільні засади фізичної культури і спорту були трансформовані у державницьку систему впливу на суспільство і маніпулювання громадськими настроями. **Завдання:** проаналізувати візуальну агітпропаганду як інструмент дієвості у фізичній культурі.

Матеріал і методи. Робота здійснена на основі історіографічного та джерелознавчого аналізу, а також із застосуванням методів соціокультурної та візуальної антропології. *Хронологічні рамки* дослідження охоплюють переважно 1920-ті рр., для здійснення порівняльного аналізу в історичній площині частково характеризуються явища кінця 10-х – початку 30-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сучасна ретроспекція більшовицького культурно-модернізаційного проекту «нової людини» дозволяє стверджувати, що на початковому етапі йшлося суто про ідеологічне виховання нової людини, її фізично-тілесні характеристики вважалися прикладними, функціонально підпорядкованими. Зауважимо, що вождь більшовиків Ленін не залишив спеціальних статей, промов чи цілих начерків про фізичну культуру, й нарком освіти А.Луначарський звернувся до неї лише у 1930-х рр. Втім, огляд літератури дозволяє говорити, що практики опанування сферою фізичного виховання випередили її теоретичне обґрунтування. В умовах громадянської війни більшовики швидко зрозуміли, що дисциплінованим має бути не лише мозок, а й тіло, оскільки виснажлива боротьба вимагає його мобілізації і бойової готовності. Можна також говорити, що в первинній більшовицькій програмі поняття фізичної культури і воєнної підготовки практично ототожнювались.

Про це свідчать і перші пілотні варіанти фізичного вишколу людної країни. Їх пов'язують з ухваленням спеціального Декрету РНК від 22 квітня 1918 р. про запровадження Загального Військового навчання (Всевобуч). По-військовому оперативно було створене Головне управління Всевобуча при Реввоєнраді [9, с.10-12]. Головупр Всевобуча взяв на себе керівництво фізичним вихованням, відтепер йому підлягали всі організації і структури, що культивували фізичну культуру (товариства, клуби, гуртки, секції). На вільне виявлення фізкультурного руху, породженого громадською активністю, накладалася заборона в умовах воєнного часу. Усі спортивні практики і фізкультурні дії підпадали контролю органів і агентів Головупру Всевобуча. Його ухвали і рішення мали характер революційних наказів, що повинні були беззастережно виконуватися [9, с.12].

У вересні 1919 р. Рада робітничої та селянської оборони спеціальною постановою зобов'язувала Всевобуч включити фізичну культуру в загальну систему військового виховання

трудящих. 1 грудня 1920 р. Раднарком видав декрет про затвердження Державного інституту фізичної культури як вищого навчального закладу. Так, зі становленням радянської держави розпочалася мілітаризація фізичної культури.

У такому ж ключі на вимогу Всеобучу були створені й перші взірці спортивної агітаційної продукції: плакати, листівки, афіші, гасла, емблеми, значки тощо. Радянський художник-графік Д.С. Моор, відомий своїм агітаційним шедевром доби громадянської війни «Ти записався добровольцем?», так писав про призначення масштабної наочної агітації: «Плакат – ... це збудник активності мас, йому має бути приділено належну увагу» [15, с.4]. Вже від початку 1920-х рр. плакат стає наймасовішим засобом наочної агітації та пропаганди радянської влади. Особлива його цінність полягала в оперативності та масовості, політичній спрямованості й гостроті, простоті та зрозумілості художньої мови. Більшовицька влада використовувала плакати поряд з іншими інструментами пропаганди для формування потрібного їй образу про певну подію й її учасників, їх оцінювання та запам'ятовування. Відтак, плакати слугували дієвим політичним засобом обслуговування радянського режиму.

У мирний час більшовики вбачали в системі фізичного виховання основний чинник досягнення трудових успіхів. Фізична культура заохочувалася в побуті (від ранкової та виробничої гімнастики до тренувань на саморобних спортивних майданчиках, у дворах, на пустирях, у скверах) й освіті. У садочках і школах висіли гасла «Замість молитви – зарядка».

Головними провідниками більшовицької військово-спортивної політики стали комсомол і профспілки. В ухвалі III з'їзду КСМ (1920 р.) «Про міліційну армію і фізичне виховання молоді» чітко прописувався практицизм більшовицької програми: готувати молодь до трудової діяльності та захисту соціалістичної Вітчизни. По суті, це рішення, ухвалене слідом за відомою промовою Леніна «Учитися, учитися і ще раз учитися!», стало відправним у створенні ідейно-теоретичних (ідеологічних) основ радянської системи фізичного виховання, легітимізувало політизацію та мілітаризацію фізичної культури та спорту в радянській державі. Прикметно, що документ мав виразно декларативний характер (тим і діяльний у радянській системі!): «Фізичне виховання підростаючого покоління є одним з необхідних елементів загальної системи комуністичного виховання, спрямованого на формування гармонійно розвинутої людини-творця – громадянина комуністичного суспільства» [9, с.24-26].

За кілька років, полум'яні заклики були підкріплені спеціальними розробками партійно-профспілкових працівників А. Гольцмана «Реорганізація людини» (М., 1924) і О. Гастева «Нова культурна настанова» (М., 1923), де було піддано сумніву обмеження реконструкції людини лише розумово-чуттєвою сферою. Тілесна культура відтак ставала підмурівком правильній свідомості.

13 липня 1925 р. була прийнята перша спеціальна постанова ЦК РКП (б), присвячена розвитку радянського фізкультурного руху, в якій недвозначно наголошувалося: «Фізичну культуру необхідно розглядати не лише з точки зору фізичного виховання й оздоровлення, але як одну зі складових трудової та воєнної підготовки» [9, с.37].

Візуальні образи маскулінних героїв (спочатку розкутих з кайданів рабів, пролетарів, червоноармійців, матросів, а потім і спортсменів) на плакатах обов'язково підсилювалися лаконічним вербальним мобілізаційним супроводом-лозунгом. Так нав'язувався й утверджувався взірець «нової людини» – класово близької, фізично міцної, ідейно спрямованої. Історик радянського повсякдення Н.Б. Лебіна цілком обґрунтовано стверджує, що офіційний спорт відіграв не останню роль у формуванні візуальної репрезентації епохи сталінізму «в особливій агресивно-монументальній стилістиці тілесності» [6]. Молодий міцний атлет став уособлювати міць молоді держави, що утверджувалася.

З 1922 р. почав виходити ілюстрований журнал «Физкультура и спорт», який окрім просування ідей спортивного руху, пропагував візуальні образи «спортивності». З наступного року стало діяти спеціальне видавництво, що випускало пропагандистську, навчально-методичну та художню продукцію. З 1924 р. з'явилася масова всесоюзна газета «Красный спорт».

В УСРР спортивна періодика також започатковується 1922 р., коли було створено 10 спортивних часописів: по чотири у Харкові та Києві, по одному – у Полтаві та Чернігові [11, с.122]. Упродовж 1920-х число видань подвоїлося й урізноманітнилось, але водночас відбувалася повна політизація спортивних видань [11, с.122-123]. Головними промовцями зі шпальт періодики виступали воєначальники (М. Подвойський, В. Ворошлов, С. Будьоний) і державні діячі у спортивній галузі (А. Буценко, В. Блях).

В умовах нової економічної політики тактично мілітарна складова відійшла в тінь. Хоча саме в цей час (1923 р.) співробітниками ОДПУ були створені фізкультурно-спортивне товариство «Динамо» та спортивний клуб Червоної Армії. Відтак, динамівські й армійські організації стали відігравати важливу роль у радянському фізкультурному русі.

Плюралізм дискусій про призначення фізичної культури і спорту був відносним. Правляча партія впродовж раних 1920-х не тільки стратегічно зберігала контроль над організаційно-мобілізаційний ресурсом фізичного виховання, а й послідовно прищеплювала думку про єдино можливий поступ фізичного виховання під її управлінням. Аргументи апологетів демократичності спорту піддавалися нищівній класово-орієнтованій критиці. Втім це не завадило безсоромно привласнювати кращі ідеї та форми. Піонерська організація змавпувала культуру скаутів, вихолостивши її гуманістичні засади; масові ігри (футбол, волейбол), дозвілєві практики (теніс, плавання) «аристократії» після масованих нападок у пресі отримували друге життя вже як пролетарські.

Англійський дослідник М. О'Маухоні у своєму огляді історії радянської фізичної культури крізь візуальну площину доводить, що фізична культура і спорт опинились у полоні державно-партійної ідеології: «Навряд чи в будь-якій іншій країні спорт зробили однією з головних тем у більш широкій сфері – культурі, та ще й підтримували так одностайно та гаряче, як в СРСР» [8, с.111]. У цьому контексті автор аналізує творчість Олександра Дейнеки, Дмитра Жилинського, Дзиги Вертова, Олександра Родченка, Ель Лісіцького й інших майстрів, які, пропагуючи нову культуру, в тому числі, й фізичну, істотно доклалися до створення образу «нової людини» та його засвоєння масами.

Дослідник Томас Алкемейер підкреслює, що за такої тотальної опіки «мова тіла [фізкультурника] стала знаряддям класової боротьби за символічну зверхність» [1, с.196], тіло стає медіамесенджером, визначаючи місце суб'єкта в соціальній структурі. Такої ж думки дотримається і П'єр Бурдьє: «Класовий габітус визначає значення спортивної діяльності, зиски від цієї діяльності, та не останню позицію серед цих вигод посідає соціальна вартість» [2, с.110]. За роздумами Штефана Плаггенборга, упродовж 1920-х рр. фізична культура в СРСР набула феномену релігійного культу, коли «релігія м'язів і сили» виступає субститутом традиційної релігійності [10, с.75-124].

З середини 1920-х рр. основними формами пропагандистського впливу стали масові заходи: фестивалі, свята, паради, марші, огляди. Перше свято, присвячене фізичній культурі та спорту, пройшло влітку 1923 р., суттєво не вплинувши на культурне життя столиці СРСР. Натомість у 1929 р., в уже офіційний День фізкультурника було проведено парад фізкультурників, естафету та футбольний матч між командами УСРР та РСФСР [5, с.45]. Від 1931 р. цей день почали відзначати масовим парадом на Красній площі за присутності всього партійного керівництва. Схожі багатолюдні паради проходили й у всіх столицях республік і по великих містах [14, с.97]. Не можна не погодитися з вітчизняним дослідником Ю.О. Тимошенком, що вони «не обов'язково були суто спортивними. Скоріше, це були політичні заходи на спортивну тематику. Всі ці масові вистави, інсценування, паради, що надавали радянському спорту першої половини ХХ ст. оруеллівського (тоталітарного) вигляду, були скоріше оболонкою, ніж змістом, однак це були часи, коли держава найбільш демонстративно втручалася в фізичну культуру з метою нав'язати їй необхідний сенс» [13, с.48]. У цих заходах величезну роль відігравала візуальна складова [5, с.47].

Уже з другої половини 1920-х рр. образи, нав'язані плакатною агітацією, набували реальної матеріалізації у звичайному житті, в повсякденні індустріальних міст, а не лише під час офіційно організованих дійств. Преса ілюструє, що по всій радянській країні у 1928 р. прикотилася молодіжна дискусія з питання «Що повинен одягати комсомолец і чи можна за одягом визначити класового ворога». Комсомольські збори ухвалювали взірці лапідарної аскетичності, щоб відрізнятись від гарно вдягнених «ворогів». Письменник Юрій Олеша, попрацювавши журналістом в Одесі, Харкові, Москві, походження цього нового стилю пояснював «частим спілкуванням з водою, машинами, гімнастичним приладдям» [11, с.130].

Так, у роки першої п'ятирічки одяг фізкультурників, зазвичай дешевий і примітивний, став елементом офіційно заохочуваної радянської моди, де став переважати стереотип зовнішньої приналежності до епохи індустріалізації та технологізації. Набули популярності т.зв. «сокілки» (від номена «сталінський сокіл» – О.К.) – трикотажні смугасті футболки з кольоровою шнурівкою. Саме в такій художник О.М. Самохвалов зобразив фізкультурницю на картині «Дівчина у футболці» (1931), яка у 1937 р. була відзначена Великою Золотою медаллю на міжнародній виставці в Парижі. У книзі спогадів «Мій творчий шлях» він згадував про написання портрету-типу: «... це прекрасна сучасниця, дівчина, яких раніше не було. На ній футболка. Це одяг часу, що коштує недорого, гарно облягає фігуру, надає дівчині вигляд сучасний. Її образ – простий і ясний. Сміливий, відкритий у майбутнє, у мрію погляд, відкинуте вбік пасмо волосся надають їй рис людини-учасниці нового життя, що відкривається новими мотивами. Я побачив таку юнку, яка могла стати символом і написав її» [12, с.149]. У спогадах йдеться, що писана ця робота з реальної людини – учительки ленінградської початкової школи Євгенії Антонової, з якою майстер сусідив. Він також пише, що у житті його модель – ніжніша, тонша, але він зображав по суті не її, а час, епоху, парадну сторону «великого перелому». Показово, що і М. О'Махоуні зауважив ці скромні «сокілки», які стали модними серед радянської молоді «набагато раніше, ніж футболка стала частиною повсякденного одягу на Заході» [8, с.11]

Заняття фізичними вправами ставало радше обов'язком людини, а не її дозвіллевою чи релаксаційною практикою. Участь у спортивних заходах масового характеру ідентифікувала їх учасників як радянських людей, благонадійних і відданих партії і державі. У ранніх 1920-х спорт як такий не вітався через його «буржуазне» походження й увиразнення особистості з трудового колективу. Пролеткультівці висували гасла «Геть спорт!», «Геть бруси!», «Створимо свої пролетарські вправи і приладдя!». Спортивне начало можна було виразити лише через товариства і клуби («Динамо», «СКА», «Спартак» тощо). При цьому заохочувалися заняття тими видами спорту, що відповідали державним завданням на той момент. Це принижувало значущість індивідуальності, перетворювало її в певний механізм державних маніпуляцій [6]

У СРСР спорт інституалізується як любительський, не професійний. Це важливе для розуміння як його статусності, так і статусності спортсмена-фізкультурника. Тобто, радянська людина передусім – виробничник, фахівець, а лише потім (і тільки потім!) – спортсмен. Радянські спортсмени офіційно були робітниками заводів і фабрик або військовослужбовцями, а в спорті мали статус аматорів. «Реабілітація» спорту з його ідеями змагальництва, суперництва, лідерства стала можливою, коли індустріалізація набирала потужності, з'явився попит на рекорди на фабрично-заводському виробництві, а потім і на колгоспних ланах. У 1930-ті рр. спорт роблять доступним для всіх, він стає засобом соціальної мобілізації. Спорт стає соціально значущим й універсалістським, технічним, раціональним [4, с.12].

Після проведення у 1928 р. першої Радянської Спартакіади народів СРСР, яка показала низький рівень спортивних результатів спортсменів, 23 вересня 1929 р. вийшла постанова ЦК ВКП (б) «Про фізкультурний рух». У ній визнано незадовільний стан фізкультурної роботи та було прийнято рішення створити Всесоюзну (Вищу) Раду фізичної культури та спорту СРСР. Згодом, у постанові Президії ЦВК СРСР від 1 квітня 1930 р. зазначалося: «Серед заходів Радянської влади з виховання нової людини – активного будівника та борця за соціалізм – важливого значення набуває робота в царині фізичної культури трудящих» [9, с.12]

За сприяння Вищої Ради, ці ідеї лягли в основу всесоюзного фізкультурного комплексу «Готовий до праці та оборони» (ГПО), що був уведений 11 березня 1931 р. і сприяв значному зростанню спортивного руху на теренах Радянського Союзу. Спочатку ГПО було створено для старшого юнацтва та дорослих, залишаючи без уваги дітей і підлітків. Тому, 7 грудня 1932 р. Вища Рада переробила критерії, що враховували і школярів 13–16 років. Так затвердилася трьохступенева система фізичного виховання [4, с.72].

На сучасному етапі між вітчизняними і зарубіжними культурними антропологами, істориками та соціологами спорту тривають дискусії з приводу осмислення фізичної культури і спорту як об'єкту і суб'єкту державно-партійної політики в СРСР у 1920-ті рр., їх співвідношення і взаємовплив.

Висновки. Фізична культура в радянській державі 1920-х рр. була перетворена на важливу і невід'ємну складову ідеології, політики, культури. Пропагування і розвиток фізичної культури служило не стільки суспільству, скільки державі. Візуальні та вербальні засоби пропаганди й агітації у спортивній галузі сприяли формуванню образу «нової людини» – колективіста, патріота і захисника країни рад. Система фізичної культури в СРСР досягла ефективності у її безпосередньому вихованні та виробленні відповідного ставлення до неї серед широких мас.

Перспективи подальших досліджень. Спортивно-фізкультурна візуалістика (кінострічки, світлини, плакати, афіші, монументальне і станкове мистецтво, графіка) потребують комплексного аналізу з позицій культурної та візуальної антропології у контексті радянської історії.

Список літературних джерел

1. Алкмейер Т. Стройные и упругие: политическая история физической культуры. Логос. 2009. № 6 (73). С. 194-213.
2. Бурдые П. Как можно быть спортивным болельщиком. Логос. 2009. №6 (73). С.99-113.
3. Гумбрехт Х.У. Похвала спорту; пер. с англ. В.Фещенко. Москва: НЛО, 2009.
4. Дубин Б. Состязательность и солидарность, или Рождение спорта из духа общества. Отечественные записки. 2006. №6.
5. Истягина-Елисеева Е.А. Спортивный плакат как инструмент пропаганды физической культуры и спорта в довоенном СССР. Ученые записки Орлов. гос.ун-та. 2018. №4 (81). С.45-47.
6. Лебина Н. Спортивность – модный тренд эпохи десталинизации. Электронный ресурс. Режим доступа к ресурсу: <http://www.nlobooks.ru/node/5357>
7. Лях-Породько О.О. Становище сокільських товариств та їх вплив на розвиток фізичної культури і спорту в СРСР в 20-30-х рр. XX ст. Педагогіка, психологія і медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків, 2008. №12. С.90-96.
8. О'Махоуни М. Спорт в СССР: физическая культура – визуальная культура; пер. с англ. Москва: Новое литературное обозрение, 2010. 296 с.
9. Основные постановления, приказы и инструкции по вопросам советской физической культуры и спорта. 1917–1957. Сост. И. Г. Чудинов. Москва: Физкультура и спорт, 1959. 303 с.
10. Плаггенборг Ш. Революция и культура. Культурные ориентиры в период между Октябрьской революцией и эпохой сталинизма. Санкт-Петербург: Нева, 2000. 416 с.
11. Сазонова Ю.А. Спортивная пресса УССР 1920-1930-х годов: типология, периодизация, особенности развития, историко-функциональный аспект. Вестн. Моск. ун-та. Сер. 10. Журналистика. 2014. № 3. С.119-134.
12. Самохвалов А.Н. Мой творческий путь. Ленинград: Художник, 1977.
13. Тимошенко Ю. Спортивне життя в радянській Україні в 1920-ті роки. Фізичне виховання, спорт і культура

References

1. Alkemejer T. (2009) Strojny`e i uprugie: politicheskaya istoriya fizicheskoy kul`tury`. Logos. № 6 (73). S. 190-213.
2. Burd`e P. (2009) Kak mozno bat` sportivny`m boel`shhikom. Logos. №6 (73). S.99-113.
3. Gumbrekht Kh.U. Pokhvala sportu; per. s angl. V.Feshhenko. Moskva: NLO, 2009.
4. Dubin B. (2006) Sostyazatel`nost` i solidarnost`, ili Rozhdenie sporta iz dukha obshhestva. Otechestvenny`e zapiski. №6.
5. Istyagina-Eliseeva E.A. (2018) Sportivny`j plakat kak instrument propagandy` fizicheskoy kul`tury` i sporta v dovoennom SSSR. Ucheny`e zapiski Orlov. gos.un-ta. №4 (81). S.45-47.
6. Lebina N. Sportivnost` – modny`j trend e`pokhi destalinizaczii. <http://www.nlobooks.ru/node/5357>
7. Lyax-Porod`ko O.O. (2008) Stanovy`shhe sokil`s`ky`x tovary`stv ta yix vply`v na rozvy`tok fizy`chnoyi kul`tury` i sportu v SRSR v 20-30-x rr. XX st. Pedagogy`ka, psy`xologiya i medy`ko-biologichni problemy` fizy`chnogo vy`xovannya i sportu. Xarkiv. №12. S.90-96.
8. O`Makhouni M. (2010) Sport v SSSR: fizicheskaya kul`tura – vizual`naya kul`tura; per. s angl. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie. 296 s.
9. Osnovny`e postanovleniya, prikazy` i instrukczii po voprosam sovetsoj fizicheskoy kul`tury` i sporta. 1917–1957. Sost. I. G. Chudinov. Moskva: Fizkul`tura i sport, 1959. 303 s.
10. Plaggenborg Sh. (2000) Revolyucziya i kul`tura. Kul`tumy`e orientiry` v period mezhdru Oktyabr`skoj revolyuczijej i e`pokhoj stalinizma. Sankt-Peterburg: Neva. 416 s.
11. Sazonova Yu.A. (2014) Sportivnaya pressa USSR 1920-1930-kh godov: tipologiya, periodizacziya, osobennosti razvitiya, istoriko-funkczional`ny`j aspect. Vestn. Mosk. un-ta. Ser. 10. Zhurnalistika. № 3. S.119-134
12. Samokhvalov A.N. (1977) Moj tvorcheskij put`. Leningrad: Khudozhnik.
13. Ty`moshenko Yu. Sporty`vne zhy`ttya v radyans`kij Ukraini v 1920-ti roky`. Fizy`chne vy`xovannya, sport i kul`tura zdorov`ya u suchasnomu suspil`stvi. 2012. № 3. S. 47-52.

IV. Науковий напрям

здоров'я у сучасному суспільстві. 2012. № 3. С. 47-52.

14. Тимошенко Ю.О. Фізична культура в умовах становлення радянської тоталітарної культури (1920-ті рр.). Наук. записки Вінниць. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер.: Історія. 2012. №3. С.92-97.

15. Физическая культура и спорт в изобразительном искусстве : каталог к 4 Всесоюзной выставке. М., 1972. 27 с.

14. Ty'moshenko Yu.O. (2012) Fyzy'chna kul'tura v umovax stanovlennya radyans'koyi totalitarnoyi kul'tury' (1920-ti rr.). Nauk. zapu'sky' Vinny'cz. derzh. ped.. un-tu im. M. Kocyuby'ns'kogo. Ser.: Istorya.. №3. S.92-97.

15. Fizicheskaya kul'tura i sport v izobrazitel'nom iskusstve : katalog k 4 Vsesoyuznoj vy'stavke. M., 1972. 27 s.

DOI: 10.31652/2071-5285-2020-9(28)-352-358

Відомості про автора:

Коляструк О.А.; orcid.org/0000-0003-1099-5868; kolvia58@gmail.com; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21100, Україна